

Flerspråkighet eller English only? – Om språklandskapen Vasa och Umeå

Kjell Herberts

I denna artikel studeras två språklandskap, den tvåspråkiga staden Vasa i Finland (med finska och svenska) och enspråkiga Umeå i Sverige. Utgångspunkten är att jämföra i vilken miljö engelskan är starkare. Engelskans eventuella hot mot lokala språk tangeras också i en studie av språkanvändning i en internationell koncern, med Vasa som huvudort.

Inledning

Den kanadensiske språkbudsmannen inledde en gång sin årliga rapport med en retorisk fråga: "Vad finns det för likheter mellan Heinz produkter, kommunism och tvåspråkighet?" Svaret fanns i Heinz-koncernens reklamslogan "... at least 57 varieties". (Annual report, 1974) Många språksociologer och sociolingvister bekräftar gärna påståendet. Två- eller flerspråkiga samhällen eller miljöer finner man lite varstans, men i komparativa studier visar det sig snart att skillnaderna förefaller att vara mera uppenbara än likheterna, när man väl fördjupar analysen. Det betyder dock inte att det inte finns överraskande likheter. Finland har en lång erfarenhet av språkpolitik. Språklagens bestämmelser om att språkliga rättigheter skall ges åt vardera språkgruppen (finsk- och svenskspråkiga) enligt lika grunder förefaller enkla och rättvisa. Men redan i tillämpningen av språklagen visar det sig att grundförutsättningarna på det lokala och regionala planet är synnerligen olika. I miljöer där språkgrupperna är jämnstora finns en inre tvåspråkig dynamik, som gör att flerspråkigheten fungerar i praktiken, eftersom umgängesmonstren och individerna är flexibelt tvåspråkiga. I miljöer där minoritetsgruppen är liten blir denna lätt marginaliserad, och minoritetsspråket i det offentliga rummet ofta satt på undantag. Här behövs betydligt större och mera målmedvetna insatser för att båda språkgrupperna skall ges samma förutsättningar att få service och helt enkelt att kunna leva på sitt språk, vilket på inget sätt borde hota eller försvaga majoritetsspråkets självskrivna ställning, enbart med stöd av den demografiska basen.

Att flerspråkigheten uppvisar olika variationer kan man även notera genom att studera den visuella flerspråkigheten. Att ett minoritetsspråk är synligt är viktigt, inte bara ur informationssynpunkt, utan även för språkets status och minoritetsgruppens självkänsla och identitet. Många ord och ortnamn kan vara så

gott som identiska på majoritets- och minoritetsspråket. Ändå är det av största vikt att båda varianterna, i synnerhet om de är officiella språk, står sida vid sida, helst dessutom med lika stora bokstäver. Redan det att minoritetsspråket, eller det mindre talade språket, får nöja sig med mindre bokstäver är en tydlig statusmarkering.

Det visuella språkliga landskapet har under de senaste decennierna fått ett ökat intresse hos språksociologer och sociolingvister. Den primära orsaken till detta är enkel: digitalkameran.

Det språkliga landskapet innefattar inte bara de lokala eller officiella språken. Engelskans inflytande inte minst i olika världsmetropoler har blivit föremål för omfattande studier, som t.ex. Bangkok, Tokyo och Jerusalem (Gorter, 2006 och Backhaus, 2007), men även hur andra språk än engelskan synliggörs i London, New York och Washington DC (Shohamy, Ben-Rafael & Barni, 2010) som etniska markörer.

Det finns egentligen två typer av LL-studier (LL = linguistic landscape). Antingen fokuserar man på det lokala minoritetsspråkets synlighet eller på engelskans inflytande som ett nutida lingua franca. I denna studie sammanförs dessa koncept. Vi granskar hur finska och svenska synliggörs i en officiellt tvåspråkig stad, Vasa i Österbotten vid finska västkusten, men även engelskans synlighet som ett världsspråk med låg användningströskel och som ett gemensamt språk inom turism, kultur och internationell handel, inte minst via internationella mode- och snabbmatskedjor. Vidare studerar vi hur denna anglifiering slår ut i en mer eller mindre enspråkig, men ändå allt mer internationell miljö, i svenska Umeå. Utgångspunkten för analysen är att man i en genuint tvåspråkig miljö tenderar att oftare utnyttja engelskan som ett neutralt språk i stället för översättningar av t.ex. firma- och produktnamn. Att klädkedjor gärna annonserar på engelska är ju ingen nyhet, men har engelskan trängt undan de lokala språken? Hypotesen kunde därför formuleras på följande sätt: *Engelska är vanligare i kommersiell skyltning i tvåspråkiga miljöer än i enspråkiga, då engelska förenklar valet och balansen mellan de lokala språken.*

Linguistic Landscape

Den allmänt vedertagna definitionen av språklandskap, eller linguistic landscape är följande:

The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings combines to form the linguistic landscape of a given territory, region or urban agglomeration. (Landry & Bourhis, 1997).

Linguistic landscape har vidare beskrivits som en vetenskaplig deldisciplin i korsningen mellan sociolingvistik, sociologi, socialpsykologi, geografi och masskommunikation (Gorter, 2006). I praktiken har LL-studier oftast gjorts inom sociolingvistiken, då man studerar den visuella flerspråkigheten i flerspråkiga miljöer och samhällen.

Språklandskapet Finland

Finland är intressant som objekt för LL-studier. Språklagen för nationalspråken svenska och finska ger klara direktiv även för den visuella tvåspråkigheten när det gäller skyltning och informationsplikt. Det finns emellertid olika direktiv och regelverk för stat och kommun, vilket innebär att de lokala och regionala variationerna kan variera. I princip är republiken Finland tvåspråkig, vilket innebär att statliga myndigheter bör garantera tvåspråkighet, en tvåspråkighet som kanske oftare är principiell och därmed även visuell, men som inte alltid fungerar i praktiken.

Finland har en lång erfarenhet av att hantera den visuella tvåspråkigheten. När den nya lagen för samiskan trädde i kraft i januari 2004 hade Vägverket klara normer hur skyltningen skulle utformas i de fyra kommuner i norra Finland där samiskan är officiellt språk: Ivalo, Enare, Enontekis och norra delen av Sodankylä. (Samisk språklag, 2003) Den finländska språklagen beaktar de lokala språkförhållandena i och med att kommunerna kan ha olika språklig struktur. Kommunstrukturen har emellertid förändrats och kommer sannolikt att förändras i en snar framtid.

Antalet kommuner i Finland var 2016 totalt 313, då de år 2008 var hela 418. En omfattande våg av kommunsammanslagningar har även påverkat språkstrukturen. Antalet svensk- och tvåspråkiga kommuner på fastlandet var år 2008 hela 46, men var 2016 endast 33. Antalet tvåspråkiga kommuner med svensk majoritet sjönk under tiden från 22 till 15, medan antalet tvåspråkiga kommuner med finsk majoritet sjönk från 18 till 15. En liten svensk minoritet (79 personer år 2008) försvann då Finby kommun i sydvästra Finland inkorporerades med helfinska Salo stad 2009. Den svenska majoriteten i östnyländska Pernå kommun blev minoritet i staden Lovisa, medan den finska majoriteten i Pojo kommun får se sig som minoritet i staden Raseborg, tidigare Ekenäs. (Herberts, 2013)

De tre sista enspråkigt svenska kommunerna på fastlandet, österbottniska Korsnäs (ofta utsedd till "världens svenskaste kommun"), Närpes stad och Larsmo avstod frivilligt från sin enspråkiga status 2015. Helt frivilligt var dock inte beslutet, eftersom ett tillägg till språklagen gav ökade statsandelar till kommuner som blev tvåspråkiga. De 16 kommunerna på Åland, Mariehamn och 15

små skärgårdskommuner bibehåller sin enspråkiga svenska status oberoende av andelen finskspråkiga, eftersom Åland är ett enspråkigt svenskt landskap. (Självstyrelselag för Åland, 1991).

En kommun på fastlandet är tvåspråkig om minst 8 procent, eller 3 000 personer, talar det andra nationalspråket som modersmål. Man utgår från den individuella språkregistreringen och därför kan även språkgränser förskjutas då det demografiska underlaget förändras. Om minoritetens andel sjunker till 6 procent eller färre blir en tvåspråkig kommun enspråkig. (Språklag, 2003). Enligt lokala beslut kan dock den tvåspråkiga statusen behållas på frivillig basis. Det skedde i Lojo 1997, då staden och landskommunen med samma namn fusionerades. (Finlands kommunförbund, Lojo stad).

	2008	2010	2016
Tvåspråkig kommun med FINSK majoritet	21	18	18
Tvåspråkig kommun med SVENSK majoritet	22	13	15
Enspråkig FINSK kommun	353	290	264
Enspråkig SVENSK kommun (på fastlandet)	3	3	-
Enspråkig SVENSK kommun (Åland)	16	16	16
TOTALT	415	340	313

Tabell 1: Kommunernas språkstruktur i Finland, åren 2008, 2010 och 2016

Källa: Finlands kommunförbund.

Man har alltså rätt att förvänta sig att kommunala myndigheter skall se till att kommunens språkliga struktur beaktas i allt beslutsfattande och att invånarna, oberoende av språk, skall få sina behov av offentlig service tillgodosedda på sitt eget språk, finska eller svenska. Där den demografiska basen är betryggande tvåspråkig fungerar även tvåspråkigheten om inte per automatik, men i alla fall långt tack vare sin egen tyngd. Enligt Språkbarometern (Herberts, 2009, 2013), som mäter hur de lokala språkminoriteterna i landets tvåspråkiga kommuner upplever att den kommunala och statliga servicen fungerar för den lokala minoriteten, fungerar tvåspråkigheten i praktiken om minoriteten uppgår till minst 25–30 procent. Detta gäller den svenskspråkiga minoriteten. De finskspråkiga upplever att de i regel får service på sitt modersmål, oberoende av gruppens storlek, även om de kan känna ett visst främlingskap som inflyttare med en dominerande svensk social och politisk kultur. För svenskspråkigas möjligheter att få service på sitt språk har andelen svenskspråkiga större betydelse än det absoluta antalet.

I kommuner, där den svenskspråkiga minoriteten uppgår till en tredjedel

är arbetsmarknaden tvåspråkig, umgängesformerna tvåspråkiga, man både ser och hör det andra språket frekvent, och man skiljer sig inte ur mängden om man begär service på sitt språk. Ungefär hälften av finlandssvenskarna (inkl. ålänningarna) lever som lokal majoritet, medan hälften lever som lokal minoritet, vilket naturligtvis i praktiken betyder att både trycket att även behärska finska och möjligheterna att få service på svenska högst varierar.

En skarp kontrast till den väl reglerade tvåspråkigheten inom kommun och stat är den privata sektorn. Språklagen reglerar företagens verksamhet endast marginellt, något som kännetecknar språklagar världen över. Det finns regelverk med tanke på konsumenterna, såsom instruktionsböcker och varudeklarationer som bör finnas till hands på konsumentens språk. Även fackliga avtal och varningsskyltar bör beakta arbetstagarnas språk. Men i övrigt är fältet fritt. Den privata sektorn, även inom handeln, kan själv välja sin språkpolitik. Att inte ha en språkpolitik blir därför också ett val i en flerspråkig omgivning. Ofta är gamla lokala företag, som är väl integrerade på hemmaplan, väl anpassade till den lokala språkstrukturen, när det gäller personal, skyltning och annonsering.

Stora nationella och internationella kedjor har emellertid svårigheter med att ha lokala särlösningar, eftersom utställningsmaterial, skyltar och reklamtidningar sällan produceras lokalt. Det är inte ovanligt att företag som enspråkigt etablerat sig i en tvåspråkig omgivning efterhand anpassar sig till kundernas behov.

Språklandskapet Sverige

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk infördes den 1 januari 2010 och ger de nationella minoriteterna (judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar) ett grundskydd och stöd för att minoritetsspråken skall främjas och utvecklas och att kulturen utvecklas och bevaras. (Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk, 2009) Utöver detta grundskydd finns särskilda rättigheter för samiska, finska och meänkieli i speciella förvaltningsområden. Där skall minoriteterna kunna använda sitt språk i både muntlig och skriftlig kontakt med myndigheter. Förvaltningsmyndigheterna måste se till att det finns språkkunnig personal och att det erbjuds barn- och äldreomsorg på minoritetsspråken. (Nationella minoriteter, 2016) Antalet kommuner med erkända minoritetsspråk har ökat efterhand och 2015 ingick 59 kommuner i det finska förvaltningsområdet, 19 kommuner i det samiska och sex kommuner i meänkieli förvaltningsområdet. (minoritet.se).

Umeå ingår numera i två förvaltningsområden, såväl det samiska som det finska. Man kunde därför förvänta sig att samiska och finska skulle finnas i

språklandskapet, åtminstone i och utanför kommunala serviceinrättningar. I en Linguistic Landscape-studie, som gjordes våren 2016 i Umeå, med fokus på samiskan och finskan konstateras i de preliminära resultaten att engelska och svenska förekommer på samma hierarkiska nivå, åtminstone inom den privata, kommersiella sektorn, medan finska kan förekomma i vissa sammanhang och samiska förekommer ytterst sparsamt. Studien omfattade 200 foton (december 2015–mars 2016) av offentliga och privata skyltar, reklam och graffiti, såväl permanent som tillfällig skyltning. En del bilder togs även inomhus, t.ex. i bibliotek och föreningslokaler. (Cocq et al, 2016)

Under de senaste decennierna har språklandskapet förändrats i de kommuner, som hör till förvaltningsområdena, men dock tämligen begränsat, ofta med fokus endast på ortnamnen och i mindre utsträckning på väg- och gatuskyltar och endast marginellt inom den privata sektorn, Haparanda möjligen undantaget.

Umeå kommun är alltså förvaltningsområde för samiska, och finska, vilket innebär att samiska och finska språken och kulturerna har ett förstärkt skydd enligt lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Det innebär att kommunen fortlöpande arbetar med att främja och synliggöra och sprida kunskap om de lokala minoritetsspråken och minoritetskulturerna. Samiska veckan i Umeå och samiska inslag under kulturhuvudstadsåret kan ses som exempel på detta. Men det är endast temporärt det samiska finns i gatubilden. Noterbart är att på Umeå stads hemsida erbjuder information på samiska och finska i första hand, men även engelska, franska, arabiska, somaliska, farsi och sorani. (Umeå stad).

I språklagen, som trädde i kraft den 1 juli 2009 anges svenska som huvudspråk. Svenska anges som officiellt språk för Sverige i "internationella sammanhang". Anledningen att man lagstodgade svenskans officiella ställning, trots att det i praktiken bara handlade om en kodifiering av vad som redan gällde, var bland annat att man har upplevt det otillfredsställande att svenskan har en ställning som är mindre officiell än de officiella minoritetsspråken. Bestämmelserna i språklagen är utformade så att den skall värna både det svenska språket och den språkliga mångfalden i Sverige. (Språklag, 2009). Enligt den parlamentariska språkkommittén måste svenskan stärkas så att engelskan inte tar över inom handel och forskning.

Enligt Piller (2003) har användningen av engelska i icke engelsktalande miljöer i kommersiella sammanhang sällan ett informationsvärde, utan engelska används snarast för att ge ett intryck av att man är modern, internationell, sofistikerad och underhållande.

Empiri

De metodologiska problemen med Linguistic Landscape-undersökningar påminner i hög grad om problem med innehållsanalyser av skriftliga handlingar. Även om en fullständig täckning av allt innehåll är fullt möjligt, som att samtliga synliga objekt noteras, betyder detta ingalunda att läsaren eller flanören har samma perspektiv och noterar samma saker som man gör i en noggrann dokumentation. Innehållsanalyser av olika dokument eller LL-undersökningar mäter inte nödvändigtvis erfarenhet eller känslor hos åskådaren eller konsumenten.

Olika betraktare ser olika saker i det språkliga landskapet. Skillnaden mellan en neonskylt och en meny utanför en restaurang i form av synlighet och storlek är uppenbar. Olika målgrupper har olika ingångar. Naturligtvis är det också klart att inte all information är avsedd för alla besökare. Några budskap är endast för fotgängare, andra för bilister, en del för kunder, några för utländska besökare och andra riktar sig endast till någon mindre målgrupp av lokalbefolkningen. Förbipasserande brukar inte läsa alla tecken på en viss gata, men en sociolingvist kan göra det för forskningsändamål.

I vår studie avfotograferades alla skyltar och all offentlig text, både permanenta och temporära visuella budskap i vissa centrala, men avgränsade offentliga rum. Alla meddelanden klassificerades. Vanligtvis noterades ett objekt per institution, (jmf Cenoz & Gorter, 2006) men då olika slag av information kunde noteras (namn, adress, öppettider) eller temporär skyltning (reklam, evenemang) togs flera objekt med. Metoden förefaller enkel och okomplicerad, men subjektiva gränsdragningar är ofrånkomliga.

Vasa (på finska Vaasa) har cirka 68 000 invånare varav 69 procent är finskspråkiga och 22 procent svensktalande. Med sina 13 000 studenter är Vasa också en livlig studentstad. Vasa är också en för finländska förhållanden tämligen internationell stad. (Vasa stad, 2016) Som flanör i vilken finländsk tvåspråkig stad som helst blir man snabbt medveten om de två officiella språken och vilket språk som är lokalt majoritetsspråk och vilket som är minoritetsspråk. Gatuskyltarna och offentliga informationstavlor ger besked.

En ökning av engelska i gatubilden i Vasa torde vara uppenbar. För den sjätte nordiska tvåspråkighetskonferensen 1990 genomförde fotograf Gunnar Bäckman en fotoutställning om det språkliga landskapet i Vasa. Han fann då ytterst få engelska eller trespråkiga skyltar (Bäckman, 1990). Det är uppenbart att vi kan notera en anmärkningsvärd ökning av det engelska inslaget.

Det verkar som engelska används i stället för tvåspråkiga lösningar, särskilt i restauranger och klädbutiker. I stället för att använda *Ale/Rea* (*Alennusmyynti/Realisation*) som tidigare, i dag verkar det vanligare att använda bara *Sale*.

Andra exempel inom den privata sektorn på engelsk reklam är *New Terrace Open*, *Fashion Report*, *Easy Living* och *Shopping Sunday*. Ett antal relativt ny-startade företag har engelska namn: *Office Sportsbar*, *Final Contact*, *Ladyslim*, *Hair Company*, *Lady Line*, *Exclusive Women Sports Club*, *Rock Jet* och *Fontana Night Club* samt kollektivtrafikens *Bus-stop!*

Språklandskapen Vasa och Umeå 2016

I den fotosafari som företogs sommaren 2016 fotograferades 140 objekt i Umeå. Det rumsliga området bestod av Kungsgatans gågata i centrala Umeå samt det då nyöppnade köpcentret *Avion*, söder om centrum. I Vasa avfotograferades 130 objekt i liknande miljöer, gågatan Hovrättsesplanaden samt affärsområdet Stenhaga (med en mindre galleria) några kilometer norr om centrum. Båda miljöerna präglas av affärer, varuhus och köpcentra, medan andelen offentliga inrättningar är relativt få, även om de finns. Gatuskyltar, trafik- och parkerings-skytning togs även med, vilket ju är en del av myndigheternas lokala informationsplikt och borde följa det språkliga regelverket.

	Offentliga sektorn	Privata sektorn
VASA		
Endast FINSKA	10	23
FINSKA och SVENSKA	82	46
FINSKA och ENGELSKA	0	6
FINSKA, SVENSKA och ENGELSKA	8	14
Endast ENGELSKA	0	11
Totalt	100 (24)	100 (106)
UMEÅ		
Endast SVENSKA	92	54
SVENSKA och ENGELSKA	4	20
Endast ENGELSKA	4	26
Totalt	100 (25)	100 (115)

Tabell 2: Det språkliga landskapet i centrala Vasa och Umeå, 2016.

Precis som 2010 fungerar den visuella offentliga tvåspråkigheten nästan klan-derfritt. Några skyltar var dessutom trespråkiga, med engelska som tredje språk. Tre skyltar av 24 var dock enspråkigt finska. Det empiriska underlaget för den offentliga skytningen var också begränsat i Umeå, 25 objekt. Enspråkigt svenska skyltar dominerade klart, endast en svensk/engelsk och en enspråkig engelsk skylt kunde noteras.



Foto 1: Vasa – English only!



Foto 2: Vasa – Tvåspråkigt, men inte samma budskap.

Den privata sektorn uppvisade helt förväntat en större bredd i en större andel engelsk skyltning. Här är även antalet observationer betydligt större, ungefär etthundra. I den officiellt tvåspråkiga staden Vasa var hälften av de kommersiella skyltarna föredömligt tvåspråkiga, med finska och svenska, oftast i nu nämnd ordning. Knappt en av fyra kommersiella skyltar var enspråkigt finska. Sammanlagt 11 procent av skyltarna var enspråkigt engelska, medan engelska och finska samsades något mera sällan (6 procent) och hela 14 procent var trespråkiga: finska, svenska och engelska. Ingen skylt var enspråkigt svensk. Det betyder att 89 procent av de kommersiella skyltarna hade finska inslag, 60 procent svenska och 31 procent engelska, då ju språken inte utesluter varandra.

I enspråkiga Umeå (dock med officiella minoritetsspråk) var drygt hälften av objekten eller skyltarna enspråkigt svenska, medan lika stor andel hade endast engelska (26 procent) eller även svenskt inslag (24 procent). I Umeå hade således 74 procent av de kommersiella skyltarna svenska inslag, medan 46 procent hade engelska inslag.

Vår hypotes, att engelskan kunde förväntas ha en större närvaro i Vasa får inte stöd av empirin. Engelska verkar inte ha ersatt de nationella språken som ett lingua franca. Engelskan förefaller inte att ersätta de lokala språken, utan



Foto 3: Vasa – Översättning till svenska, ibland blir inte allt korrekt

kommer snarare som ett komplement till de lokala språken, speciellt inom vissa affärsdomäner.

I den enspråkigt svenska kontexten, det vill säga i Umeå, verkar däremot engelskan oftare manövrera ut det lokala språket, det gäller inte minst nyöppnade affärer i *Avion*. Samtidigt är det intressant att notera att köpcentret ligger vägg i vägg med Ikea, som har en enspråkig helsvensk profil. Speciellt inom klädmodebranschen och inom hemelektronik anammar man lätt engelska uttryck. Flera svenska och norska kedjor med verksamhet i många länder använder samma engelska reklam i såväl Vasa som Umeå utan att nödvändigtvis vika för de lokala språken.

Mångspråkighet inom företag

Den officiella tvåspråkigheten är tämligen strikt reglerad. Inom detaljhandeln har man, som vi sett, en betydligt större valfrihet. Hur betar sig då lokala företag med internationella förgreningar? Vi har valt att studera hur några företag i Vasa tacklat utmaningen. Det första företag som studerats är den numera internationella teknologikoncernen Wärtsilä (Malkamäki & Herberts, 2014). Wärtsilä levererar kraftlösningar för marin- och energimarknader till närmare 70 länder. Företagets viktigaste bas är Vasa och där har man länge fungerat på två språk. Svenska och finska har av tradition varit naturliga kommunikations-



Foto 4: Umeå – ett undantag, en riktig svensk lokal affär



Foto 5: Umeå – ologisk tvåspråkighet

Foto 6: Umeå – Tvåspråkigt, med tydligt huvudspråk.



Foto 7: Umeå - Överflödigt uttalsövning?



språk på olika nivåer inom företaget, eftersom personalen även rekryterats i genuint tvåspråkiga regioner.

I dag när Wärtsilä är en internationell operatör, räcker det naturligtvis inte med de två nationella språken. Liksom många andra företag har Wärtsilä gått in för att ha ett gemensamt språk för koncernen, engelska. Man skulle kunna kalla detta för en aktiv språkplanering, men det är det inte. Man kan snarare säga att man skapat normen att engelska skall användas som gemensamt språk. Det innebär att kunskaper i engelska i praktiken är en kompetens man förutsätter av personal, speciellt de som skall ha kontakt med olika enheter inom koncernen. I stället för att göra en kvantitativ enkät med ytliga frågor, och förmodligen låg svarsprocent, valde vi att intervjua ett antal anställda, med olika funktioner inom koncernen, men även med olika språklig bakgrund. Även om studien inte gör anspråk på att vara helt representativ växer det ändå fram en bild av hur vardagen ser ut i ett mångspråkigt företag. Malkamäki intervjuade ett tjugotal personer: assistenter, montörer, ingenjörer och anställda vid *Shared Service Center*, en enhet som globalt handhar ekonomifunktioner för alla enheter, med 24 olika språk. Bara detta faktum visar ju att engelskan inte slagit ut de nationella språken, även om engelskan är det gemensamma språket inom koncernen. Principen är att alla dokument som skall vara tillgängliga för kolleger, även långt utanför Finlands gränser, görs på engelska. Även om mötesspråket vid enheterna i Vasa kan vara finska eller svenska, eller ibland både finska och svenska, skrivs protokollen på engelska. Även när kolleger med samma språk kommunicerar via e-post gör man det på engelska, om informationen är av den arten att också andra i företaget skall ta del av informationsutbudet.

Våra intervjuer visar att den språkliga flexibiliteten är utbredd och att även språktoleransen växer i en flerspråkig organisation. Naturligtvis sköts den interna informationen till anställda i Finland på finska, svenska och engelska. Eftersom man har egen terminologi och egen "Wärtsilä-jargong" sköts informationen oftast av informatörer som själva skriver på tre språk, i stället för att ha någon utomstående översättare. Informationsfilmer om säkerheten för de anställda görs på de anställdas språk, eftersom man även vill förmedla en närhet och en känsla. Effekten blir bättre om man då använder de anställdas språk för emotioner, oftast modersmålet.

Olika avdelningar har varierande umgängeskulturer och traditioner. Hela atmosfären präglas dock av en öppenhet och en inbyggd flexibilitet. Så kallat small talk vid kaffeborden kan variera beroende på vilka som råkar vara på plats. Finns det en osäkerhet eller om nya deltagare kommer in byter man ofta språk. Det gemensamma språket, engelska, finns i regel som en möjlig resurs.

Men det är klart att språket är mera än ett kommunikationsmedel och språkmöten är också kulturmöten. Kunskaper om olika kulturer är minst lika viktiga som språkkunskaper i mötet med andra nationer.

En viktig poäng är att kunden om möjligt skall mötas på kundens språk. I Europa är det inte alltid naturligt att använda engelska, något vi nordbor dessvärre ofta tror. Behovet av kunskaper i tyska, ryska, spanska, franska, italienska och så vidare kvarstår. Att lära sig grunderna i kundens språk ses som artigt och skapar ofta bättre förutsättningar för goda affärer.

Behovet av kunskaper i engelska är givet, men utöver det behöver företag kunskaper även i andra språk. Samtidigt visade studien att engelskan inte hotar de lokala språken, de används också på ett naturligt sätt, även om engelska används inom vissa av företagets interna domäner. Förmågan att förstå ett språk är mycket större än förmågan att uttrycka sig på ett språk. Därför kan också situationer där var och en talar sitt eget språk fungera utan större problem. Flerspråkighet, inte en- eller tvåspråkighet, är en nyckel till fungerande kommunikation.

Sammanfattning

De tämligen begränsade empiriska undersökningar som ovan relaterats till pekar i samma riktning. Engelskan har blivit allt viktigare i den kommersiella sektorn, med allt fler företag som väljer att namnge produkter, kampanjer och även företagsnamn på engelska. Man utgår, speciellt inom modebranschen från att det går att kommunicera med kunderna på engelska. De stora globala kedjorna visar vägen, och de mindre nationella och lokala företagen hakar på. Även företag med internationella kontaktytor använder allt oftare engelska som det gemensamma språket, för dokumentation och kommunikation internt mellan olika enheter inom företaget, även om man så långt det är möjligt försöker kommunicera med leverantörer och kunder på deras språk.

Leder då denna anglifiering till att de lokala språken är hotade? Man kan förvisso se början till en domänförlust om de lokalt använda språken ersätts av engelska eller något annat världsspråk. Ännu förefaller det dock som om engelskan närmast skulle vara ett komplement som reklamspråk, där vissa begrepp återkommer (*sale, fashion, offer etc.*). Det ger en internationell dimension åt produkten och företaget. Dessutom är det enklare med tanke på marknadsföringen att ha samma språkkoncept i olika språkmiljöer. Även lokala företag hakar ibland på trenden, inte minst med engelska företagsnamn. Vår jämförelse av Vasa och Umeå visar att det engelska inflytandet snarare är starkare i Umeå än i Vasa.

Engelska är det gemensamma språket inom den finländska, numera inter-

nationella koncernen Wärtsilä. Men de lokala språken lever vidare som informella språk vid kaffebord, i informella sammankomster och även på möten, trots att alla dokumentation av vikt görs på engelska. Domämförlusten gäller således främst företagets egen interna kommunikation kopplad till vissa rutiner och vissa.

Framtiden för Österbotten och Västerbotten i världen går i första hand via engelskan, men behöver inte hota de lokala språken. Framtiden ligger inte i *English only*, utan i en levande, flexibel mångspråkighet på individ- och samhällsnivå.

Summary

In this study the linguistic landscapes in one Finnish bilingual city (Vaasa/Vasa) is compared with one monolingual city in Sweden (Umeå). The aim was to compare the impact of English especially in the private sector (shops, ads and storefronts). Although one may assume that English could be more frequent in a bilingual settings, as a lingua franca, overruling the two local languages, the impact of English seems to be as strong in a monolingual environment due to international brands and English as the language of fashion.

According to language usage interviews at a global company in Vaasa/Vasa (Wärtsilä) with English as the official language the national languages (Finnish and Swedish) do not seem to be threatened. Finnish and Swedish are frequently used at the local level although all official documents and written communications are in English. Meetings may be bilingual and even trilingual, although the documentation is in English.

Kjell Herberts är pol.lic. med sociologi som huvudämne. Han är forskare vid Institutet för samhällsforskning vid Åbo Akademi i Vasa. Herberts har under flera decennier ansvarat för opinionsundersökningar bland finlandssvenskarna.



Litteratur och källor

- Backhaus, P. 2007, *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Bäckman, Gunnar, 1991, *Tvåspråkigheten porträtterad, Österbotten, Svensk-Öst-erbottniska Samfundets årsbok 1991*, Vasa.
- Annual Report*, 1974, Ottawa: Commissioner of Official Languages.
- Cenoz, J & D. Gorter, 2006, Linguistic landscape and minority languages, *The International Journal of Multilingualism* 3: 67-80.
- Cocq, Coppélie et al, 2016. *Vårt språkliga landskap*. www.humlab.umu.se
- Finlands kommunförbund, www.kommunerna.net
- Gorter, Durk. (ed.) 2006, *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Herberts, Kjell, 2009, *Service på svenska och finska – ett medborgarperspektiv*, Språkbarometern 2008. Vasa: Samforsk, Åbo Akademi.
- Herberts, Kjell, 2013, *Service på svenska och finska – i minoritetsperspektiv*, Språkbarometern 2012, Vasa: Samforsk, Åbo Akademi, Vasa 2013
- Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk, 2009. *Svensk författningssamling 2009:724*.
- Landry, R. & R.Y.Bourhis, 1997, Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology* 16, 1997
- Lojo stad, www.lohja.fi
- Malkamäki, Anni & Kjell Herberts, 2014, *Case Wärtsilä, Flerspråkighet i arbets-situationer*, Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja, Selvityksiä ja raportteja 194. minoritet.se, www.minoritet.se
- Nationella minoriteter*. (Annonsbilaga till Dagens Nyheter, 25.8.2016) Länsstyrelsen i Stockholms län & Sametinget.
- Piller, Ingrid, 2003, Advertising as a Site of Language Contact, *Annual Review of Applied Linguistics (2003)* 23, 170-183, Cambridge University Press.
- Samisk språklag 15.12.2003/1086 www.finlex.fi
- Shohamy, Elana, Eliezer Ben-Rafael & Monica Barni, (eds) 2010, *Linguistic Landscape in the City*, Clevedon: Multilingual Matters.

Självstyrelselag för Åland, 16.8.1991/1144 www.finlex.fi

Språklag, 6.6.2003/423 www.finlex.fi

Språklag, 2009, Svensk författningssamling 2009:600.

Umeå kommun www.umea.se

Vasa stad www.vaasa.fi

Sökord: tvåspråkighet-flerspråkighet-mångspråkighet, språklandskap – linguistic landscape, språkstruktur, Vaasa/Vasa, Umeå

Bibliografiske oplysninger

Herberts, Kjell, 2017: Flerspråkighet eller English only? – Om språklandskapen Vasa och Umeå. I: Torbjørg Breivik (red.). *Sprog i Norden 2017*, s. 39-54.

<https://tidsskrift.dk/sin/index>

©Forfatterne og Netværket for sprognævnene i Norden
